

O ȘTIRE NOUĂ PRIVITOARE LA EPIDEMIA DE CIUMĂ DIN BUCUREȘTI LA 1792

de PAUL I. CERNOVODEANU

Ca întotdeauna după perioade de războaie, pustii și privațiuni de tot felul pentru populația greu încercată, războiul ruso-austro-turc dintre anii 1787—1792, încheiat prin pacea de la Iași (1792) a fost urmat de o cruntă epidemie de ciumă în Țara Românească.

Izbucnită în vara anului 1792 la București, după înscăunarea noului domn Mihail Suțu, proporțiile ei au depășit în curînd limitele orașului, necruțătorul flagel răspîndindu-se cu repeziciune în întreaga țară. Insuficiența și caracterul improvizat al măsurilor sanitare luate de autorități, precum și lipsa aproape totală a unui personal medical calificat în Capitală, au îngreunat foarte mult combaterea cu eficacitate a boalei. Numai datorită fugii și răspîndirii populației înapămintate din oraș precum și venirii iernii, virulența epidemiei a mai putut să scadă. Vom aminti foarte pe scurt istoricul acestei epidemii¹, spre a scoate apoi în relief știrea nouă, constituind obiectul prezentei note.

La 23 iunie 1792 Mihai vodă Suțu dădea un pitac prin care, constatînd primejdia de ciumă, porunca marelui spătar și marelui agă să interzică „întrunirea“ norodului la Plumbuita la 24 ale lunii pentru prăznuirea nașterii sf. Ioan Botezătorul, iar la 8 iulie porunca închiderea tuturor cafenelilor din București în afara aceleia de lingă casele de Beilic². Peste cîteva zile, la 10 iulie, se dădeau dispoziții pentru întărirea lazareturilor de la Daia, Ovidoaia și Văcărești³ iar printr-un alt pitac din 19 iulie domnul oprea ținerea Tîrgului Cucului „care este în mijlocu Politii Orașului București“ și „unde se face multă amestecătură“⁴. Mihai Suțu ia noi măsuri de prevenire poruncind la 25 iulie interzicerea găzduirii peste noapte în prăvălii a meșterilor sau ucenicilor, iar în cazul îmbolnăvirii vreunui prăvăliaș, lăsarea

¹ Pentru cadrul general, a se vedea meritoria monografie a dr. Pompei Samarian, *Din epidemiologia trecutului românesc — Ciuma*, Buc., 1932, p. 139—150.

² V. A. Urechia, *Istoria rominilor*, IV, Buc., 1892, p. 339.

³ Arh. St. Buc., mss. 20, f. 361.

⁴ *Ibidem*, f. 369 v° — 370. Prin pitacul domnesc din 9 august se prevedea mutarea Tîrgului Cucului „ce se face în Curtea cea Veche“ în „Livada Mitropoliei, fiind loc mai larg și deoparte de București“, cf. *ibidem*, f. 393.

mărfii pe loc, sub amenințarea pedepsei cu bătaia¹. Cu toate încercările autorităților de a iniția unele măsuri sanitare, specificate în cele 5 „ponturi pentru paza de boala ciurii” enunțate la 19 iulie², flagelul continua să facă ravagii. La 28 iulie aflăm de înființarea unei *Comisiuni Sanitare Publice* în București, menite a se ocupa cu combaterea ciurii³, a cărei activitate era însă stinjenită de lipsa personalului medical calificat, capabil să îngrijească bolnavii și să ia măsurile de prevedere necesare. În urma rugămintii domnului Mihai Suțu, agentul consular al Austriei la București, Michaël Merkulius, se adresează comandamentului general austriac din Transilvania „pentru trimiterea aici a d. director al Carantinelor (Contumaz Direktor) Keinz, căruia domnul îi dă bucuros 100 de lei pe lună, locuință și 2 lumînări, cum și 2 ocă de carne, 1/2 ocă de orez și patru pîini pe zi. Domnul ar dori chiar, ca acest director al Carantinelor să mai aducă cu el vreo două persoane pricepute în această materie, cu cite 50 de lei pe lună, care la nevoie să fie întrebuințați prin satele suspecte sau în spitalul de aici⁴. Dorința domnului a fost însă îndeplinită mai târziu, la sfîrșitul lui august, dar între timp molima se întinse așa de mult, încît nici cioclii nu mai prideau cu îngroparea victimelor. De aceea prin nizamul din 12 august domnul poruncește epistatului Agiei, fostului mare postelnic Iordache Suțu, să sporească numărul ciocliilor de la 13 la 60⁵.

Ravajele epidemiei sînt semnalate și în raportul prim secretarului ambasadei franceze la Poartă, Chalgrin, din 18 august, privitor la călătoria sa la Constantinopol, prin Banat, Transilvania și Țara Romînească. El a poposit 3 zile în Bucureștii contaminați și a fost primit de vodă Suțu care i-a înlesnit drumul pînă la Silistra, procurîndu-i și o escortă care să-l apere de bandele de țîlhari, ce roiau în regiunea pestiferată din cîmpia Dunării⁶.

De abea la 31 august, Merkelius comunică internunțului de la Constantinopol, baronul Philipp von Herbert Ratkheal, aprobarea cererii domnului de către comandamentul general din Transilvania și trimiterea la București a „ober-chirurg”-ului Saamüller și a chirurgului de circumscripție, Gutter⁷. Epidemia luase o asemenea proporție, încît însuși Merkelius părăsise serviciul consular austriac din București și se refugiase la curtea banului Dimitrie Ghica de la Colentina, de unde a transmis la 6 septembrie, primul raport oficial asupra evoluției boalei, între 18 iunie și 31 august, după un extras al protocoalelor spitalului domnesc de la Pantelimon. Din acest raport reiese, că între 18 iunie și 31 iulie muriseră 74 bolnavi la București, iar între 1 și 31 august, numărul lor se ridicase la 204, 334 contaminați aflîndu-se în spital și lazarete⁸. La 16 septembrie, cei doi chirurghi austriaci trimiși pentru combaterea epidemiei înaintară un raport formulat în 9 puncte, asupra simptomelor și evoluției boalei⁹, cel dintîi de acest fel cunoscut în analele medicinei bucureștene.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 111.

² Arh. St. Buc., mss. 20, f. 370—371.

³ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria romînilor*, Buc., 1922, XIX, 1, p. 611, nr.

DIII.

⁴ *Ibidem*, p. 611, nr. DIV.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 110.

⁶ Hurmuzaki, *ibidem*, supl. I, vol. II, Buc., 1885, p. 82—83, nr. CLI.

⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, XIX, 1, p. 613, nr. DVII.

⁸ *Ibidem*, p. 617, nr. DXI.

⁹ *Ibidem*, p. 619, nr. DXV.

În luna septembrie au murit în spital și în lazaretele de ciumăți, cel mai ridicat număr de bolnavi atins în această epidemie, anume 231¹. Înfricoșat peste măsură și cuprins de panică superstițioasă, la îndemnurile abile și interesate ale unor fețe bisericești, domnul nu a pregetat să caute cel mai „eficace” remediu pentru combaterea flagelului în... aducerea capului sf. Visarion grec de la biserica Dușco, metoh al mănăstirii Meteore din Macedonia, la București! Într-adevăr la 19 octombrie, în schimbul unor însemnate sume de bani, fu adus capul sfântului cu mare alai, sub conducerea a patru clerici greci, și deus la mănăstirea Cotroceni². Dar frigul iernii începuse să se facă simțit și molima să scadă, fără „ajutorul” capului sf. Visarion! Epidemia s-a stins la începutul anului 1793, semnalându-se numai cazuri sporadice și izolate în țară.

La izvoarele interne pe care le deținem asupra epidemiei de ciumă din 1792 la București, sau la acele externe, în special rapoartele consulare ale lui Merckelius, venim să adăugăm acum o știre nouă, cuprinsă într-o relatare inedită de călătorie a unui medic maghiar în țările române. Într-o publicație foarte rară a epocii, „Mercuriul Maghiar din Viena” (A Betsi Magyar Merkuriusnak), se publică în nr. LXIII din 8 august 1794, p. 980—986, o corespondență primită din Kassa și anume o scrisoare adresată la 12 august 1793, unui localnic nenumit, de către un medic maghiar aflat la Constantinopol, păstrându-și și el din nefericire anonimatul, în care își relatează călătoria întreprinsă în anul precedent prin Ucraina, Moldova, Țara Românească și Balcani pînă la Constantinopol. După ce a trecut pe la Iași, Focșani și Buzău, călătorul ungar a poposit la 17 septembrie 1792 în București. „E un oraș mare” relatează dînsul „se întinde pe o cîmpie, și are cel puțin 367 de biserici. Aici locuiește voievodul din Țara Valahiei; cel dinainte, prințul Mavrogheni, a avut un castel mare și grozav de frumos, dar acesta a fost ars de ai noștri³. Tocmai în timpul sosirii mele la București, bîntuia o epidemie de ciumă, dar nu am putut să-mi exercit cu curaj meseria mea de medic, deoarece oamenii aceștia (adică locuitorii Capitalei) sînt așa de brutali, încît dacă în vreo casă în care a umblat un doctor, se întîmplă cumva să moară cineva, toți oamenii din casă împreună cu doctorul sînt puși într-o căruță și duși pe cîmp la o distanță de un ceas de oraș și sînt obligați să rămînă acolo șapte săptămîni. Tocmai în săptămîna aceea a fost dus în felul acesta un doctor italian cu numele de Marankati, care acolo a și murit⁴. Aici anonimul medic maghiar își încheie relatările asupra Bucureștilor, plecînd mai departe la Giurgiu și trecînd Dunărea la Rusciuk, unde își petrece toată iarna recrutîndu-și o clientelă bogată din rîndurile localnicilor de vază.

¹ *Ibidem*, p. 623, nr. DXVII.

² *Ibidem*.

³ E vorba de Curtea Nouă incendiată de cătanele austriace la 14/25 decembrie 1789, în timpul ocupației orașului în vremea războiului amintit, cf. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Buc., 1961, p. 37.

⁴ „Bukarestbe 17-dik Septemberben érkeztem. Ez nagy Város, ter helyen fekszik, van benne 367 Templom leg-alább, itt'lakik az Oláh országi Vajda, ez előtt Hertzeg, Mavro-jéninak nagy roppant szép Kastélya vólt, de ezt a'mieink fel-égették. Epen azon üdöbenn hogy Bukarestba érkeztem, Pestis vólt benne, de a'Doctorságomat nem lehetett bátran folytatni, mivel ezek olly goromba Emberek, hogy, ha azonn házbann, mellybe Doctor járt, valaki meg-talált halni, az egész ház népet szekerre rakták, és á Doctorral együtt á Várostól egy órányi földre ki-vitték, á hol hét hetet kellett tölteniek. Epen azon a'héten vitekki igi egy Marankati nevii Olasz Doctort, á ki ottan meg is hólt”, cf. *A Betsi Magyar Merkuriusnak*, 1794, nr. LXIII, (8 august), p. 981—982).

Scurta dar interesanta relatare a necunoscutului medic maghiar ne aduce însă cîteva precizări interesante. În primul rînd sîntem informați de modul cu totul primitiv de îngrijire al bolnavilor, lipsiți de o adevărată asistență medicală, singurele măsuri de ocrotire constînd numai în izolarea celor contaminați în cîmpiile din afara orașului. Dintr-o anaforă a ispravnicului de Ilfov, serdarul Vintilă Prejbeanu, din 24 septembrie 1792, aflăm că bolnavii de ciumă din București, sau suspectii, erau izolați pe cîmpiile din jurul Pantelimonului sau Fundenilor și că se intervenise pentru ei pe lîngă domn spre a li se ridica vreo 40 de bordeie pentru a se adăposti, avînd în vedere venirea frigului și apropierea iernii¹. În felul acesta informația medicului maghiar relativă la izolarea bolnavilor pe cîmpiile din jurul Bucureștilor, coincide cu datele cuprinse în izvoarele interne, de unde și dovada exactității afirmațiilor sale. Cu toate eforturile depuse, nu am putut însă afla identitatea acestui interesant călător și nici vreo altă informație suplimentară asupra prezenței la București a confratelui său italian, Marankati, amintită de dînsul. Ispitit doar de o simplă rezonanță fonetică mi-am pus întrebarea dacă acest presupus medic italian n-ar putea fi cumva acel George Manicati, fratele cunoscutului medic Ioan Manicati (care murise încă de la 1787), despre care amănunțitul repertoriu al dr. Gomoiu face doar o simplă mențiune, fără nici o altă precizare². Repet însă că aceasta constituie doar o simplă sugestie, care nu îmbracă nici măcar forma unei ipoteze. Rămîne ca cercetări ulterioare mult mai amănunțite să caute să aducă lumină în această problemă.

Noi ne-am mulțumit doar în această scurtă notă să relatăm mărturia inedită asupra ciumei din București la 1792 a unui medic anonim maghiar și să îmbogățim repertoriul medicilor bucureșteni cu încă un nume, acel al italianului Marankati, victimă a acestei epidemii și a cărei identitate rămîne a fi verificată mai tîrziu.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 112—113.

² Dr. V. Gomoiu, Gh. Gomoiu și Maria Gomoiu, *Repertor de medici, farmaciști, veterinari (personalul sanitar) din ținuturile romînești*, vol. I, Brăila, 1938, p. 261.